

Öppna jämförelser 2020 – Motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden

Allt fler kommuner bedriver uppsökande arbete riktat till personer som riskerar att förlora sitt boende visar resultaten från årets öppna jämförelser. Med förebyggande och uppsökande arbete kan socialtjänsten motverka att vuxna och barn lever under ostabila boendeförhållanden, får hyresskulder och blir avhysta.

Att ha ett eget hem innebär bland annat trygghet och stabilitet, inte minst för barn. Under covid-19-pandemin våren 2020 har behovet av att ha en bostad, att inte vara trångbodd och att inte förlora sitt boende fått ytterligare betydelse. För personer som lever i akut hemlöshet, i tillfälliga boendelösningar eller som är väldigt trångbodd kan det vara svårare att följa myndigheternas råd. Samtidigt råder bostadsbrist i majoriteten av landets kommuner.

Årets resultat visar bland annat att:

- Drygt sex av tio kommuner, 62 procent, uppger att de bedriver någon form av uppsökande verksamhet riktat till personer som riskerar att förlora sitt boende. Andelen har ökat de senaste åren, 2016 uppgav 51 procent av kommunerna att de bedrev sådan uppsökande verksamhet.
- 41 procent av kommunerna har en aktuell skriftlig överenskommelse med hyresvärdar och bostadsbolag om hur de ska samarbeta på övergripande nivå. Överenskommelsen avser bostäder för personer utestängda från bostadsmarknaden. 31 procent av kommunerna har en aktuell överenskommelse för hur de ska samarbeta i enskilda ärenden.
- En av fem kommuner uppger att de har en övergripande plan för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden i kommunen.

Tyngdpunkten i öppna jämförelser är socialtjänstens förutsättningar för att ge stöd och insatser med god kvalitet till personer i hemlöshet eller som är utestängda från bostadsmarknaden. Underlaget till årets jämförelser inhämtades precis innan krisen covid-19-pandemin.

Fler kommuner arbetar uppsökande

Förebyggande arbete är en viktig del av socialtjänstens uppgift för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. Inom socialtjänsten definieras förebyggande arbete som insatser som förhindrar eller motverkar uppkomst av sociala problem och social utestängning. Dessa situationer, sociala problem och

social utestängning, kan också förstärka eller bidra till varandra. [1] Personer som blivit avhysta har exempelvis väldigt svårt att komma in på bostadsmarknaden igen. De får också en försämrad ekonomi och har i högre grad ekonomiskt bistånd flera år efter själva avhysningen, i jämförelse med personer i samma situation som inte blivit avhysta [2]. Negativa konsekvenser för enskilda personer kan med socialtjänstens arbete mildras och till och med undvikas [1].

I årets öppna jämförelser uppgav 62 procent av kommunerna att de har uppsökande verksamhet riktad till personer som riskerar sitt boende. Kommunerna har då en tydlig funktion som har till uppgift att bedriva ett utåtriktat och aktivt arbete för att söka upp och stödja personer som av olika skäl riskerar att förlora sitt nuvarande boende, oavsett boendeform. Här kan även olika typer av förebyggande insatser mot avhysning ingå. Andelen kommuner som har denna verksamhet har ökat, 2016 var motsvarande andel 51 procent.

Behov av att förebygga och samverka

Efter de senaste två kriserna på finansmarknaden, i slutet av 1990-talet och 2008-2010, ökade antalet personer som fick hyresskulder, personer som blev avhysta och antalet personer som fick ekonomiskt bistånd [3, 4]. Under våren har kommuner, hyresvärdar och regeringen fattat nya beslut och tillfälliga lösningar inriktade på att förebygga att personer får ekonomiska problem, hyresskulder eller blir avhysta till följd av oväntat inkomstbortfall till följd av covid-19-pandemin.

Den vanligaste orsaken till att hyresvärdar ansöker om avhysning hos Kronofogden är obetalda hyror. Under 2019 verkställdes totalt 2 355 avhysningar i landet, vilket är en ökning med 16 procent jämfört med 2018 [3]. Även barn påverkas, sammanlagt 1 662 barn riskerade att bli eller var direkt berörda av en genomförd avhysning under 2019. [5] Samverkan och överenskommelser med hyresvärdar och bostadsbolag kan bland annat förebygga att en obetald hyra leder till ett ärende hos Kronofogden [6].

En högre andel kommuner har nu en skriftlig överenskommelse med hyresvärdar och bostadsbolag om hur de ska samarbeta på övergripande nivå. Överenskommelsen avser samverkan om tillgång till bostäder för personer som inte kommer in på den ordinarie bostadsmarknaden. I år uppgår 41 procent av kommunerna att de har en sådan aktuell skriftlig överenskommelse som beslutats på ledningsnivå, 2018 var det 34 procent. Andelen kommuner som har en aktuell överenskommelse som innehåller hur parterna ska agera i enskilda ärenden är däremot lägre, 31 procent.

Tabell 1. Indikatorer som belyser förebyggande och uppsökande arbete

Andel kommuner och stadsdelar i Stockholm och Göteborg som uppfyllt indikatorerna 2016, 2018 och 2020, procent, riket

Indikator:	2016	2018	2020
Social jourverksamhet bemannad med socionomutbildad personal all tid utanför kontorstid året runt. Bedrivs i egen regi eller genom avtal med annan kommun.	78	83	89
Bedriver uppsökande verksamhet riktad till personer som av olika skäl riskerar att förlora sitt boende	51	55	62
Aktuell, skriftlig och beslutad överenskommelse om samverkan med bostadsföretag/hyresvärdar – på övergripande nivå	36	34	41

Indikator:	2016	2018	2020
Aktuell, skriftlig och beslutad överenskommelse om samverkan med bostadsföretag/hyresvärdar – i enskilda ärenden	31	30	31
Aktuell skriftlig och beslutad rutin för att förhindra att barnfamiljer avhyses, inom verksamheten ekonomiskt bistånd, genom att: söka upp alla familjer med hyresskuld och följa upp om skulden reglerats	23	23	20

Källa: Enkät Öppna jämförelser Socialtjänst, kommunundersökning, 2016, 2018 och 2020, Socialstyrelsen

Ungefär var femte kommun uppger att de har en aktuell skriftlig beslutad rutin om att söka upp barnfamiljer med hyresskuld och sedan följa upp att skulden regleras. Syftet med den rutinen är att förhindra att barnfamiljer blir avhysta och att handläggare inom ekonomiskt bistånd vet hur de ska gå tillväga i en sådan situation. Betydligt fler kommuner uppger dock att de har en beslutad rutin för att förhindra att barnfamiljer blir avhysta, men då ingår det inte i rutinen att socialtjänsten söker upp familjen och följer upp att deras skuld regleras.

Planera och följa upp kan bidra till rätt satsningar

Det råder fortfarande bostadsbrist i majoriteten av landets kommuner, trångboddhet har blivit vanligare och hemlöshet och tillfälliga boendelösningar drabbar även personer utan andra sociala problem [7, 8, 9]. Under våren 2020 har det egna hemmet, att kunna sköta sin hygien och att hålla ett fysiskt avstånd till våra medmänniskor varit ett påtagligt behov för alla landets invånare. För personer som lever i akut hemlöshet, i tillfälliga boendelösningar eller som är väldigt trångboddna kan det vara svårare att följa myndigheternas råd. Covid-19-pandemin kan bidra till ytterligare svårigheter för de som redan lever i en utsatt position.

Kommunerna har ansvaret för bostadsförsörjningen för alla kommunens invånare och socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att hjälpa personer som helt saknar bostad. På lokal nivå behövs ett samarbete mellan instanser som ansvarar för bostadsplanering och socialtjänsten för att identifiera invånarnas behov av och tillgång på olika typer av bostäder. [10] Att arbeta fram en övergripande plan kan bidra till att få ett helhetsperspektiv på kommunens åtgärder mot hemlöshet och bostadsbrist. En av fem kommuner, 20 procent, uppger i år att de har en kommunal övergripande plan för hur hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden ska motverkas. En sådan plan kan innehålla roll- och ansvarsfördelning för alla berörda aktörer, gemensamma mål samt hur målen konkret ska uppnås. Det kan exempelvis gälla nybyggnation, samverkan, att stärka det förebyggande arbetet eller att utveckla boendestödet.

Ett möjligt underlag för kommunernas planering och bostadsförsörjning är resultat från en lokal hemlöshetskartläggning. Med hjälp av en kartläggning kan insatser och behov bli tydliga. Resultaten kan både användas som utgångspunkt för socialtjänstens fortsatta arbete och kommunens planering. Med återkommande kartläggningar kan kommunen dessutom följa utvecklingen. Det är 39 procent av kommunerna som uppger att de kartlagt personer som befinner sig i en hemlöshetsituation någon gång under de senaste två åren. I kartläggningen ska personer

ingå som är i akut hemlöshet eller som bor i någon av kommunens långsiktiga boendelösningar, exempelvis lägenhet med socialt kontrakt. Det rör sig alltså om personer som kommit i kontakt med eller varit aktuella inom socialtjänstens verksamheter. Att kommunen genomfört en hemlöshetskartläggning är vanligare i de kommuner som har många invånare. Det är också i dessa kommuner som flest antal hemlösa personer finns [9, 11-14]. Svårigheter för människor att komma in på bostadsmarknaden finns dock över hela landet och i alla typer av kommuner.

Tabell 2. Andel kommuner som kartlagt personer i hemlöshetsituationer någon gång jan 2018 - jan 2020, uppdelat i kommunstorlek, riket, 2020

Kommungrupp 1-5, indelat i antal invånare i kommunen:	Andel kommuner som kartlagt personer i en hemlöshetsituationer, procent (n = 276)
1. 0 - 14 999	23
2. 15 000 - 29 999	35
3. 30 000 - 69 999	47
4. 70 000 - 199 999	64
5. 200 000 el fler	92
Riket	39 procent

Källa: Enkät Öppna jämförelser Socialtjänst, kommunundersökning, 2020, Socialstyrelsen och Register över totalbefolkningen 1 december 2019, SCB.

Att kommuner hyr ut lägenheter med särskilda villkor i andra hand till personer som inte blir godkända på den ordinarie bostadsmarknaden är en vanlig åtgärd för att avhjälpa hemlöshet. [15] Boendet är ett mer eller mindre tillfälligt med begränsat besittningsskydd och hyresavtalet är förenat med tillsyn, särskilda villkor eller regler. Socialtjänsten ansvarar oftast för denna boendelösning eftersom de rör sig om personer som av olika skäl är utestängda från bostadsmarknaden och inte kunnat skaffa boende på egen hand. I år uppger 248 kommuner av 272 att de hyr ut sådana lägenheter med biståndsbeslut enligt socialtjänstlagen i Boverkets bostadsmarknadsenkät [15].

En av fem kan erbjuda Bostad först

Att ta hänsyn till brukarens åsikter är en del av en evidensbaserad praktik [16]. Det kan göras på olika sätt. Insatsen bostad först är ett exempel, som startade utifrån hemlösa personers uttryckta behov av en egen bostad. Metoden eller arbets sättet, innebär kortfattat att personen först får en egen lägenhet och därefter stöd och hjälp med boendet och andra behov. Uppföljningar visar att bostad först i större grad än andra boendeinsatser löser enskildas hemlöshet [17, 18]. Ofta har det gällt personer med mångårig hemlöshet bakom sig. En femtedel av landets kommuner kan erbjuda bostad först till personer som är hemlösa och som har missbruks- eller beroendeproblem och/eller psykisk sjukdom visar årets jämförelser. Trots modellens fördelar har inte andelen kommuner som uppger att de kan erbjuda bostad först ökat sedan 2012. Verksamhetens omfattning, det vill säga antalet lägenheter och personer som fått bostad först, kan dock ha ökat något i dessa kommuner.

Referenser

1. SOU 2018:32 Ju förr desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst Läger rapport 2019 individ- och familjeomsorg. Socialstyrelsen 2019.
2. Kahlmeter, A, Bäckman, O och Brännström, L. Housing Evictions and Economic Hardship. A Prospective Study, i European Sociological Review, Vol. 34, Issue 1, February 2018, s. 106–119.
3. Helårsstatistik vräkningar, Kronofogden. <https://www.kronofogden.se/statistikvrakning.html>
4. Statistikdatabas ekonomiskt bistånd per år, Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistikammen/ekonomiskt-bistand/>
5. Barn berörda av avhysning 2019 Kronofogden. Hämtad 2020-04-27 från; https://kronofogden.se/download/18.496459cd16edd5416885099/1584363673794/Barn_2019.pdf
6. Hemma - Ett metodstöd för vräkningsförebyggande arbete. Hämtad 2020-04-27 från: <https://kronofogden.se/download/18.496459cd16edd541688510f/1584434874149/Broschyren-Hemma.pdf>
7. Bostadsmarknadsenkäten, Boverket. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsmarknaden/bostadsmarknadsenkaten/>
8. Statistikdatabas Undersökningarna av levnadsförhållanden, Boende, Statistiska centralbyrån (SCB). <http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START>
9. Hemlöshet 2017 – omfattning och karaktär. Stockholm: Socialstyrelsen; 2017.
10. Boendelösningar för hemlösa personer – en kunskapsöversikt. En systematisk kartläggning av internationellt publicerade effektutvärderingar, Socialstyrelsen; 2009
11. Antal hemlösa per vistelsekommun, vecka 14, 2017. <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/missbruk-och-beroende/hemloshet/>
12. Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2019. Fastighetskontoret. Göteborg stad; 2019.
13. Malmö stads kartläggning av hemlösheten år 2018. Arbetsmarknads- och socialförvaltningen. Malmö stad; 2018. Hämtad 2020-02-06 från: <https://malmo.se/download/18.486b3990169a51c37f8fedf/1554972987708/hemloshetkartlaggning-malmo.2018.pdf>.
14. Barnfamiljer med socialtjänstkontakt i Stockholms stad som lever under osäkra boendeförhållanden. Socialförvaltningen, Stockholms stad. Dnr 311-213/2019.
15. Öppen data Boverkets bostadsmarknadsenkät, Boverket.se <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/oppna-data/bostadsmarknadsenkaten/>
16. Att ge ordet och lämna plats - vägledning inom socialtjänst, psykiatri och missbruks- och beroendevård. Socialstyrelsen; 2013

17. Insatser för att minska hemlöshet för personer med missbruk, beroende och psykisk ohälsa. Sammanfattning och kommentar av andra aktörers kunskapsöversikter juni 2018. Statens beredning för medicinsk och social utvärdering; 2018. Hämtad 2020-02-06 från: www.sbu.se/2018_04.
18. Segnestam Larsson, Ola. Vad vet vi om resultat av Bostad först för människor i långvarig hemlöshet i Sverige? En systematisk litteraturöversikt av forskning, uppsatser, utredningar, utvärderingar och rapporter. Sveriges Stadsmissioner; 2020.

Öppna jämförelser

Målet med öppna jämförelser inom socialtjänsten är att bidra till verksamhetsförbättring som kommer den enskilde till gagn. Resultaten av jämförelserna kan användas för att följa upp, analysera och utveckla socialtjänstens verksamheter. De öppna jämförelserna speglar inte socialtjänstens befintliga arbete utan kan ses som ett underlag där indikatorerna och resultaten visar i vilken riktning det finns ett utvecklingsbehov.

Datakälla: Enkät Öppna jämförelser Socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård 2020, Socialstyrelsen.

Insamlingsperiod: jan-mars 2020.

Svarsfrekvens: 95 procent av kommunerna besvarade enkätens generella del, 1, och 96 procent besvarade delenkäten Ekonomiskt bistånd.

Mer information

Du hittar alla årets resultat i Excel-filen, redovisade för stadsdelar i Göteborg och Stockholm, på kommun-, läns- och riksnivå på Socialstyrelsens webbplats, se fliken Motverka hemlöshet:

<https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/socialtjanst/motverka-hemloshet/>

I Excel-filen finns även beskrivning av indikatorerna och måtten. Insamlingsmetoden beskrivs i dokumentet Metodbeskrivning 2020.

Kontakt:

Charlotta Fondén

Telefon: 075-247 30 00

E-post: charlotta.fonden@socialstyrelsen.se